

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776(E) | SJIF 2023: 6.907

Xo'jamqulov Adham
Qo'chqor o'g'li

SamDU ilmiy izlanuvchi
Telefon: +998-99-594-04-58
Gmail: adhamxojamqulov561@gmail.com

FALSAFIY FANLARNI O'QITISHDA MEHNAT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI

Annotatsiya: Mazkur maqolada falsafiy fanlarning ilmiy kashfiyotlarga va jamiyat rivojiga ta'siri ilmiy jihatdan o'rganilgan. Shuningdek, falsafiy fanlarni o'qitishda mehnat madaniyati shakllantirishga doir amaliy tavsiyalar berilgan.

Tayanch tushunchalar: , falsafiy mushohada madaniyati, tanqidiy tafakkur, mehnat madaniyati, sifatli ta'lim, falsafiy fanlar, "Oliy ta'lim – 2030".

Hozirgi kunda dunyoda ildam qadamlar bilan o'zgarib borayotgan, tobora insoniyat olamini o'z domiga tortib va ularning hayotiga chuqurroq kirib, milliy madaniyati va ma'naviyatiga ta'sir etayotgan globallashtirish jarayoni yuz bermoqda. Bu jarayon natijasida esa, turli sivilizatsiyalar, madaniyatlar to'qnashuvi sodir bo'lib, bir qancha muammolarni keltirib chiqarishi oqibatida millatlar ma'naviyatiga tahdidlar solishiga sabab bo'lmoqda. Ana shunday vaziyatda kelajak bunyodkorlari hisoblanmish yoshlarimizni yod g'oyalari ta'siriga tushib qolishidan asrash masalasi dolzarb ahamiyatga ega hisoblanadi. Bunda, avvalombor yoshlar ongini vatanparvarlik va bag'rikenglik g'oyalari bilan "sug'orish, ularda falsafiy mushohada madaniyatini shakllantirish, mantiqiy va tanqidiy tafakkurni rivojlantirish zarur.

Prezidentimiz ta'biri bilan aytganda - "Ayni vaqtda halol va samarali mehnati, ilmiy-ijodiy yutuqlari, Vatanga sadoqatli xizmati bilan barchaga o'rnak bo'layotgan mard o'g'lonlarimizni qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish davlatimiz va jamiyatimizning e'tibor markazida bo'lishi zarur" [2]. Bu borada respublikamizda bir qator amaliy ishlar bajarilmoqda. Jumladan, ta'lim tizimiga ko'plab normativ-huquqiy hujjat (qonunlar, dasturlar, konsepsiyalar va hakoza)lar qabul qilinmoqda va ijrosi ta'minlanmoqda.

Mamlakatda ilm-fan, ta'lim va ishlab chiqarishni o'zaro aloqador ravishda rivojlantirish har qanday davlatning raqobatdoshligini oshirishga xizmat qiladi. O'zining shonli tarixi va ilm-fanga ulkan hissalar qo'shgan ajdodlarga ega bo'lgan O'zbekiston ham rivojlangan davlatlar safidan munosib o'rin egallashga intilmoqda. Hozirgi vaqtda O'zbekistonda ilmiy-texnik taraqqiyot ta'limning harakatchanligini va jamiyatning zamonaviy talablariga munosib javob berishni talab qiladigan sharoitlarni yaratishni taqozo etmoqda. Zero, ta'lim tizimining vazifalaridan biri bu yoshlarda motivatsiya va o'rganishga qiziqish darajasini oshirish, intellektual qobiliyatlarni oshirish, tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirish, nostandart vazifalar va muammolarni hal qilish qobiliyatini oshirishdir. Binobarin, bugungi kunda ta'lim tizimining eng muhim muammolaridan biri talabalarga yuqori sifatli ta'lim olish uchun yangi axborot texnologiyalarining strategik tadqiqotlarini o'quv jarayoniga kiritishdir.

Ta'lim sohasida innovatsion texnologiyalarni ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish, nazariya va amaliyotning uzviy bog'liqligini ta'minlaydigan sifatli ta'lim olish jarayonini tashkil etish eng dolzarb muammo sifatida qaralishi lozim. Shundan kelib chiqqan holda O'zbekiston Respublikasida har yili ta'lim sohasiga davlat byudjetining qariyb 40% sarflanadi. Ushbu mablag'larni maqsadli sarflash va Yangi O'zbekistonda oliy ta'lim tizimini isloh qilish maqsadida "Oliy ta'lim - 2030" konsepsiyasi ishlab chiqildi. Ushbu konsepsiyaning maqsadi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

mamlakatni modernizatsiya qilish, ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan barqaror rivojlantirish uchun yuqori malakali kadrlar tayyorlash sifatini oshirish, inson kapitalini mehnat bozori talablari asosida rivojlantirish;

oliy ta'lim bilan qamrov darajasini oshirish, xalqaro standartlar asosida yuqori malakali, kreativ va tizimli fikrlaydigan, mustaqil qaror qabu qila oladigan kadrlar tayyorlash, ularning intellektual qobiliyatlarini namoyon etishi va ma'naviy barkamol shaxs sifatida shakllanishi uchun zarur shart-sharoit yaratish;

sohada sog'lom raqobat muhitini shakllantirish, uning jozibadorligini oshirish, jahon miqyosidagi raqobatbardoshligini ta'minlash. [1].

Darhaqiqat, ushbu maqsadlarni amalga oshirish bugungi oliy ta'lim tizimida amalga oshirish kerak bo'lgan eng dolzarb vazifalardan sanaladi. Ushbu maqsadlarni amalga oshirishda avvalombor, talabalarda tanqidiy tahlil hamda chuqur mushohada yuritish qobiliyatlarini shakllantirish lozim. Tanqidiy tahlil va chuqur mushohada yuritish uchun inson tafakkurga tayanadi. Shuni hisobga olib aytish mumkinki, eng avval talabalarda tafakkur madaniyatini shakllantirmoq lozim. Inson tafakkuri va dunyoqarashini yuksaltirish esa barcha falsafiy fanlarning predmeti hisoblanadi.

Bugungi kunda yaxshi ma'lumki, har qanday ijod turi, shu jumladan, ilmiy ijod, juda ko'p omillar ta'sir ko'rsatuvchi murakkab jarayon hisoblanadi. Ilmiy kashfiyotlar, ayniqsa, mashhur topilmalar hech qachon tor sohaga ixtisoslashgan bilimlarning o'zi bilangina yaratilmagan. Ushbu kashfiyotlarni shunchaki ilmiy darajaga ega bo'lgan olimlar emas, taniqli shaxslar va g'ayrioddiy, ko'p qirrali shaxslar yaratgan. U yoki bu kashfiyot tarixini yaratishda barcha narsa muhim rol o'ynaydi: bo'lajak olimning bolaligi, sevimli mashg'ulotlari, fe'l-atvori, hayotiy tajribasi, professional muhit va boshqalar.

Buyuk olimlar hayotidan shu narsa ma'lum bo'ladiki, ular keng dunyoqarashga ega bo'lgani holda, mutaxassisligiga aloqador bo'lmagan mashg'ulotlarga ishtiyoqi baland bo'ladi. Olimning dunyoqarashi, qiziqishlari qancha keng bo'lsa, uning ijodiga ta'sir ko'rsatuvchi omillar shuncha ko'p bo'ladi. Shuni ta'kidlash joizki, olimning ilmiy muvaffaqiyatlari uning dunyoqarashiga va ijodiy kreativligiga bog'liq jarayon hisoblanadi.

Falsafiy fanlarning ilmiy kashfiyotlarga va jamiyat rivojiga ta'sirini o'rganishda 2020-yil 16-sentyabrda gazeta.uz saytida chop etilgan "Bizga Eynshteynlar kerakmi" nomli maqola e'tiborimizni tortdi. Ushbu maqolada yozilishicha – "Eynshteyn falsafaga (xususan, Spinoza falsafasiga) jiddiy qiziqish bildirgan. Eynshteynning aytishicha, u boshqa mutafakkirlar va hatto eng buyuk matematik Gaussga qaraganda Fyodor Dostoyevskiydan ko'proq ta'sirlangan. Buyuk fizik mug'ombirlik qilganmi? Aslo. Bugungi kunda Dostoyevskiy dunyosidagi "noevklid" makon, romanlaridagi hayotning paradoksal tabiati, bu dunyoni ikki ma'noli mantiq ("haqiqat-yolg'on", "yaxshi-yomon") bilan tavsiflashning imkonsizligi, qahramonlarining hatti-harakatlari va voqealar trayektoriyasining kutilmaganligi — fizikadagi nisbiylik nazariyasining adabiy ekvivalenti bo'lib, kashfiyotga turtki bergan ushbu barcha narsalar haqida ko'p yozilgan. Rassomchilikda esa XIX asr oxiri XX asr boshlaridagi impressionizm va boshqa oqimlar ana shunday ekvivalent va ilmiy kashfiyotga turtki vazifasini o'tagan.

Demak, falsafiy fanlar, adabiyot va san'at ilmiy kashfiyot va ixtirolarning vujudga kelishida muhim omil sifatida e'tirof etilishi zarur. Ya'ni, o'quvchi va talabalarga faqatgina mutaxassislik fanlarini o'qitish zarur va falsafiy fanlar ortiqcha degan g'oyalardan voz kechish lozim.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, ijtimoiy-gumanitar, falsafiy fanlarni o'qitishda yangicha tizimni joriy etish zarurati shakllanib ulgurgan. Ya'ni, bu fan dasturlarida maktab ta'limi, kasb-hunar ta'limi hamda oliy ta'limda ayni o'xshash mavzular ko'plab ko'zga tashlanadi. Buning oqibatida o'quvchi va talabalarda zerikish hissi kuchayadi. Oqibatda ularda ushbu fanlarga nisbatan nafratni uyg'otadi. Aslida, falsafiy fanlarning o'qitilishi yoshlar ma'naviyatining shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Jamiyatimizda, Falsafiy tushunchalar qanday foyda keltirishi mumkin? Mantiqiy fikrlashga ortiqcha vaqt sarflash kerakmi? kabi savollarni berguvchilar ko'plab topiladi. Ular falsafadagi ilg'or qarashlari, ta'limotlari buyuk ixtirolarga turtki bo'lganligini anglamaydilar. Ilm ahlining ayniqsa talabalarning falsafaga va falsafiy fanlarga qiziqishini oshirish maqsadida quyidagi tavsiyalarni amalga oshirish lozim:

Ilmiy konferensiyalarda falsafa uchun ko'proq joy ajratish. Bunda faylasuflar falsafiy tushunchalarning mazmun mohiyati haqidagi mustaqil fikrlarini ko'proq yozishlariga imkon yaratiladi. Bu esa boshqa soha tadqiqotchilarining o'z tadqiqotlarida falsafiy tushunchalardan unumli foydalanishi uchun xizmat qiladi.

faylasuflar bilan hamkorlikda ilmiy rahbarlik qilish. Aniq va tabiiy fanlarning tadqiqotchilari uchun ilmiy rahbaridan tashqari faylasuflar jamoasi yoki muayyan bir faylasuf qo'shimcha ravishda ilmiy rahbar tayinlash tizimini joriy etish. Faylasuf va tadqiqotchi tomonidan birgalikda olib borgan ilmiy rahbarligi bu ikki sohani o'zaro

rivojlanishiga imkon beradi. Bu tizim ayni paytda eksperimental jihatdan boy va konsepsiya jihatidan qat'iy bo'lgan dissertatsiyalarni ishlab chiqarishni osonlashtiradi.

har bir fakultetda faylasuflar jamoasini tashkil etish. Bunda jamoa a'zolari ilmiy faoliyatiga doir yoki boshqa bir dolzarb masalalarga falsafiy jihatdan yondashgan holda 80 daqiqalik seminar tashkil etadi. Ushbu jarayondan hech kim chetda qolmasligi uchun jamoa a'zolari o'rtasida navbatchilik jadval tuzib olinadi.

Yuqorida keltirilgan amaliy qadamlar ilm-fan va falsafa integratsiyaslashuvida va ularning o'zaro rivojlanishiga xizmat qiladi. O'z navbatida ilm-fan va falsafa rivoji ishlab chiqarishning sifatini va jamiyatga mosligini ta'minlaydi. Shundan xulosa qilish mumkinki universitet talabalarining keng dunyoqarashga ega bo'lishi jamiyat va davlatning rivojlanishiga xizmat qiladi. Shunday ekan, universitet darsliklarida falsafiy fanlarning hissasini oshirish lozim deb hisoblayman. Yangicha qiyofa kasb etayotgan Yangi O'zbekistonning buguni va kelajagining muhim sharti bo'lgan yoshlar faoliyatini tartibga solishda falsafiy fanlarning xizmatlarini alohida e'tirof etish mumkin. Lekin, madaniyatshunoslik faniga hamohang mehnat madaniyati fanini bitiruvchi kurs talabalariga joriy eta olsak, yuqoridagi maqsadlarni amalga oshirish uchun ilk qadamni tashlagan bo'lar edik.

Zero Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek - "Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy salohiyatni yanada oshirish, ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlar tayyorlash ko'lamini kengaytirish – eng muhim masalalardan biridir. [3].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-sonli O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. 08.10.2019-yil.

2. Sh. Mirziyoyev. "Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib yangi bosqichga ko'taramiz". Toshkent-2017.

3. Sh. M. Mirziyoyev "Erkin va demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda quramiz" Toshkent – "O'zbekiston" – 2016

4. D. A. Yusubov, X. B. Saitxodjayev, A. A. Mavlyanov "Falsafa" Toshkent-2012

5. www.lex.uz